

GƏNC DİLÇİLƏR

UOT -

ƏFSANƏ BAXŞƏLİYEVƏ*

İNGİLİS VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNDƏKİ “DOST VƏ DÜŞMƏN”
KONSEPTLİ FRAZEOLGİZMLƏRƏ ÜMUMİ BAXIŞ

XÜLASƏ

Dünyanın dil mənzərəsi konseptlərdə əks olunur. Konseptlər əslində xalq mentalitetinin koqnitiv bazasını yaradır. Dünyanın dil mənzərəsi haqqında hər bir fikir milli dilin leksik - semantik sistemində əsaslanmalıdır. İngilis və Azərbaycan xalqlarının “dost” və “düşmən” anlayışları haqqındakı bilik və məlumatları onların dillərində əks olunur. “Dost və düşmən” konseptinin dildə əks olunduğu ifadələr yoxdursa, deməli, bu haqda bilik də mövcud deyil. Dil dünya ilə dil daşıyıcıları arasında canlı bağlantıdır. Reallıqda ətrafımızı necə qavrayırıqsa, o da dilimizdə əks olunur. Duyduğumuz, dərk etdiyimiz dünya təfəkkürümüzə, şüurumuzda əks olunaraq dilimizdə verballaşır.

Hər bir dilin frazeologiyasına çox səthi bir nəzər yetirsək belə, görərik ki, o, xalqın tarixində mühüm hadisələrin əsil mühafizəçisidir. Frazeologiya anlayışlar sistemini ifadə edən bir fenomendir. Məhz ona görə də bütün konseptlər kimi “dost və düşmən” konseptləri də ilk öncə məhz frazeoloji birləşmələrdə verballaşmışdır.

Açar sözlər: frazeologizm, konsept, dost, düşmən, semantika

Giriş: Cəmiyyətin üzvlərinin dünyagörüşü dünyanın mənzərəsi ilə fərdləşir. İnsan ətraf mühitə dair təcrübələrini konseptlərə çevirir. Bu konseptlər müəyyən konseptual sistem yaradır. Konseptual sistemin ardıcılığı məntiqi prinsipə əsaslanır. Təfəkkür və dil vasitəsilə şüura siraət etmiş yeni konseptlər yaranır və dildə verballaşır.

Dünyanın dil mənzərəsi konseptlərdə ifadə olunur. Konseptlər koqnitiv bazanı yaradır. İnsanların dünyadakı xeyir və şər, hərb və müharibə, sevgi və nifrət, dost və düşmən haqqındakı bilik və düşüncələri onların dillərində reallaşır. Əgər dildə “dost və düşmən” konseptinin əks olunduğu ifadələr yoxdursa, deməli, bu haqda bilik də mövcud deyil. Xalqın şüurunundakı anlayışların dildəki inikasını öyrənmək məqsədi ilə “konsept” terminindən geniş istifadə olunur. Konsept bir növ obrazın insan şüurunda aktuallaşmasıdır. “Konsept” terminin də latın dilindəki izahı “yığan, toplayan, özündə cəmləşdirən” deməkdir.

Konsept anlayışını koqnitiv dilçilik öyrənir. Konsept özü mental kateqoriyadır. Konseptlər dil vahidlərindən daha çoxdur. Konsept ətrafda baş verən hadisələrə uyğunlaşır və daha sonra kommunikasiya prosesinə qoşulur.

Konsept təfəkkürün vahidi olub məhz dildə verballaşır. Verballaşma konseptin yeganə reallaşma yoludur. “Koqnitiv əməliyyat aparanda, biz verbal təqdimatın arxasında dayanan mental yaxud kütləvi-mental dəyərləri üzə çıxara bilirik” (Babaşova G. 2016, s.42).

Dünya tarixinin ən qədim konseptlərindən biri də “dost” və “düşmən” konseptidir. “Dost və düşmən” konseptləri Azərbaycan və ingilis dili daşıyıcılarının şüurunda reallaşaraq mədəni-tarixi, sosial-iqtisadi və təbiət amillərinə təsir edir. İngilis və Azərbaycan dillərindəki “dost və düşmən” konseptləri əsasən frazeologizmlərdə və atalar sözlərində və məsəllərdə, aforizmlərdə əks olunur. İngilis və Azərbaycan dillərində “dost və düşmən” konseptinin elementləri demək olar ki, eynidir. Hər iki konseptin komponentlərinin müqayisəli təhlilində milli-mədəni spesifikliklərin olduğunun şahidi oluruq.

“Mədəniyyətin insan şüurundakı ilk əsas özəyi konseptdir. Anlayışdan fərqli olaraq konseptlər yalnız düşünülmür, o həm də duyulur. Onlar həcimsiz, xalis mənədir” (Середина О.Е.2000, с.85). “Dost və düşmən” konseptləri haqqındakı təsəvvürlər mədəniyyət və dil daşıyıcısı olan fərdin mənəvi simasını özündə cəmləşdirir. “Konseptlərin yarandığı insanın xüsusi dərk etmə fəaliyyəti konseptualizasiya adlanır. Konseptualizasiya prosesi gerçəkliyin koqnitiv dərk edilməsindən ibarətdir və insan təcrübəsi-

* Azərbaycan Dillər Universiteti, İngilis dilinin fonetikasi kafedrasının müəllimi

nin minimal məzmun vahidlərinin ayrılmasına yönəlmişdir. Bu, əslində hadisə və əşyaların təxəyyüldə yaradılmasıdır ki, bu da öz növbəsində onların haqqında müəyyən təsəvvürlərin yaranmasına, yəni həmin əşya və hadisələrin konseptual representasiyalarının nümayəndəliklərinin insan beynində formalaşmasına gətirib çıxarır. İnsan təxəyyülünə verilmiş bü-tün konseptual representasiyaların cəmi konseptual sistem və ya gerçəkliyin konseptual mənzərəsi adlanır” (Волченко, Л.Б. 1975, с. 191). Konsept ətraf aləmin insan şüurundakı inikasıdır. Cəmiyyətə və mühitə koqnitiv yanaşmada insan amilinin böyük rolu vardır. “Dost və düşmən” konseptlərinin frazeologizmlərdə əksində insan faktoru dayanır. İnsan faktoru frazeologizmlər tərkibində daha çox semantik çalarlığa malik olur.

“Dost” və “düşmən” konseptli frazeologizmlər: “Dost və düşmən” konsepti bütün xalqlara tanışdır. Dünyada elə bir insan tapmaq çətindir ki, onun dostu və yaxud düşməni olmasın və yaxud dostluq və düşmənçilik hissləri ona yad olsun. Cəmiyyətin hər bir fərdinin həyatında “dost və düşmən” konseptinin əlahiddə yeri vardır. Qədim mədəniyyətlərdə və cəmiyyətlərdə də “dost və düşmən” anlayışları var idi. Bütün dillərdə Azərbaycan dilindəki “dost və düşmən” anlamlı leksik vahidlərin qarşılığı mövcuddur. “Dost və düşmən” anlayışı, konsepti bütün dillərdə müvafiq leksik vahidləri əhatə edir və məntiqi cəhətdən dəyişmir.

Hər bir konsept xalqın milli-mədəni təcrübəsinə əsaslanır. Konseptlərdə əks olunan məfhumlar universal mahiyyət daşıyır. Bütün konseptlər kimi “dost və düşmən” konseptləri də milli-mədəni xüsusiyyətlərə dayanır. İngilis və Azərbaycan xalqlarının dilində işlənən “dost və düşmən” komponentli sabit ifadələr məhz bu konseptlərin dil daşıyıcılarının şüurunda yaratdıqları obrazlarla bağlıdır. Digər konseptlə kimi dost və düşmən konseptləri də universal səciyyə daşıyır. Dost və düşmən konseptləri ümumbəşəri konsept olub bütün xalqlar üçün universaldır. “Ətraf mühit və dünya haqqındakı bilgilər məhz dildə xüsusi işarələr formasında kodlaşdırılır. Bu isə artıq dilçiliyin yeni istqaməti olan koqnitizmdir. Dilin bütün səviyyələrinin vahidləri koqnitiv təhlilə cəlb oluna bilər” (Əliyeva Z. 2017, s.151).

İnsan davranışları birbaşa dilə təsir edir və dildə əks olunur. Davranışlar özü isə insanın

keçmiş təcrübələrinə əsaslanır. Dolayısıyla dil insanın keçmiş təcrübəsinin nailiyyət və uğursuzluqlarını özündə mərkəzləşdirir. İnsanların dost və düşmən konseptlərinə olan münasibəti də məhz onların keçmiş təcrübələrinə əsaslanır. Keçmiş nəsillərin təcrübəsi dil vahidləri içərisində ən çox frazeologizmlərdə əks olunur. “Əlbəttə, dil insan davranışına təsir göstərir. Dil insanın əqli fəaliyyətinin substratıdır. İnsanın fiziki həyatı üçün hava lazım olduğu kimi, onun mənəvi həyatı üçün dil mühiti zəruridir. Bununla əlaqədar dilin insan davranışına təsəinin müxtəlifliyi təbiidir” (Adilov M., Verdiyeva Z., Ağayeva F. 2019, s. 208).

Azərbaycanlıların və ingilislərin dost və düşmən konseptlərinə olan münasibəti fikridən sözə, sözdən də fikrə doğru olan bir prosesdir. Fikir leksik vahiddə ifadə olunmur, təkmilləşir. Davranışın dildə əks olunan təcrübəyə münasibəti də dinamikdir. Dost və düşmən konseptlərindən bəhs edərkən əşyadan deyil prosesdən bəhs etmək lazımdır. Bu proses standartlaşdırılmış və yaxud, şablon və fərdiləşdirilmiş davranış normalarına əsaslanır.

Əslində dildəki dost və düşmən komponentli ifadələrin yaranması insanın şəxsi təcrübəsinə dayanır. İnsanın şəxsi təcrübəsi isə dildə reallaşır. Dil olmasaydı insanın dost və düşmən haqqındakı anlayışları da deyimlər şəklində sabitləşib gələcək nəsillərə ötürülməzdi.

F. Veysəliyə görə, “koqnisiya” insan beynində bilavasitə süurun fonunda informasiyaların qəbulu, saxlanması, yenidən istifadəsi və ötürülməsinin bütün proseslərini əhatə edir. Bütün koqnitiv fəaliyyətlər neyronal olmaqla beyində mərkəzləşir. Məhz bu cəhəti nəzərə alaraq, qeyd etməliyik ki, insan koqnisiası funksional baxımdan öyrənilməlidir (Veysəli F. 2015, s. 21).

Əgər hər hansı bir dildə frazeolojiləşmə prosesi baş verirsə, deməli, xalqın kütləvi şüuru nəyisə seçir, nəyəsə xüsusi diqqət verir. Semantikaya koqnitiv yanaşma frazeologizmlərin linqvistik modelləşdirilməsində önəmli əhəmiyyət daşıyır. Bildiyimiz kimi, frazeoloji mənalar əsasən metaforik mahiyyətli olur. Metaforiklik frazeologizmlərin yaranmasını təmin edən konseptual dəyişiklikləri bərpa edir.

Nəyi qavrayıb münasibət bildirirsə, o haqda fikir söyləyirik. Konseptlərin ən çox əks olunduğu dil vahidləri isə frazeoloji birləşmə-

lərdir. “Dost və düşmən” konseptləri dilin lap qədim dövrlərindən hər iki xalqın dilində işlənmişlər. İnsan oğlu dünyanı, ətraf aləmi, yaşadığı tayfanın, qəbilənin, cəmiyyətin üzvlərini, yaxın və uzaq qonşularını dost və düşmən deyərək iki yerə ayırmış və bu anlayışlara olan münasibətini frazeoloji birləşmələrdə verballaşdırmışdır. N.Ç.Vəliyeva yazır: “Xalq şüuru, xalq həyatı ilə yoxsulmuş, dövrlərin süzgəcindən süzülüb gələn, büllurlaşmış fikirlər toplusu olan frazeologizmlər, atalar sözü və zərb məsəllərin semantik inkişafı nəzərə alınmasa, onları bəzən başa düşmək, şərh etmək çətinlik törədir” (Vəliyeva N. 2010, s. 98). İngilis və Azərbaycan dilindəki frazeologizmlər hər iki xalqın tarixindəki mühüm hadisələri mühafizə edir. Əslində frazeologiya konseptlər sisteminin ifadəçisi olan bir elm sahəsidir.

İngilis və Azərbaycan dillərində frazeoloji sistemi mövcuddur və bu sistem daima inkişafdadır. Hər iki dildəki frazeologizmlərdə müasirliklə keçmişin, diaxroniya ilə sinxroniyanın vəhdəti aydın görünür. V.P.Felitsina və Y.Y.Proxorov yazırlar ki, “dil milli mədəni semantika tarixi məhsuludur: tarixin yaratmasıdır. Çünki dilin cərgəli vahidləri- sözlər, frazeologizmlər və dildəki aforizmlər (aforistik ifadələr), uzun inkişafın, ictimai təcrübəsini təsbit edir və bir nəsilə digər nəsle ötürür. Buna görə də onlar tək-cəmiyyət vasitəsi kimi deyil, həm də müxtəlif ictimai mənalı məlumatlar mənbəyi kimi əhəmiyyətli (Фелицина В.П., Прохоров Ю.Е. 1988, с. 3).

“Bütün xalqların, o cümlədən də, ingilislərin frazeologizmləri bu xalqın tarixi, mədəniyyəti və məişəti ilə sıx əlaqəlidir. Xalqın psixologiyası, milli ruhu, düşüncə tərzini frazeologizmlərə hopmuş, onlarda izini saxlamışdır. Belə frazeologizmlərdəki obrazlar, bilavasitə xalqın həyatı, ona aid realilərlə bağlıdır” (Ağayeva R. 2016, s. 3). Frazeologizmlər dilin ifadə vasitələrindən biri olub, özündə xalqın məişətini, tarixini və mədəniyyətini ehtiva edən dil vahididir. Bildiyimiz bütün dillər beynimizdə, təfəkkürümüzdə saxlanılır. O cümlədən, hər bir dilin ayrılmaz parçası olan frazeologizmlər. Frazeologizmlər özləri də müxtəlif semantik sahələrə bölünür. 1) insanın xarici görkəmi ilə bağlı, 2) insanın daxili aləmi və ya əqli, mənəvi dünyası ilə bağlı, 3) insanın emosiyaları ilə bağlı frazeosemantik sahə və s. İngilis və Azər-

baycan dillərindəki dost və düşmən konseptli frazeologizmlər hər bir insanın daha çox fərdi təcrübəsi ilə yanaşı, ata-babaların, əcdadların fərdi təcrübəsinə də əsaslanır. Məsələn, növbəti illərdə dünyaya gələn Azərbaycan övladları azad və xoşbəxt Qarabağda yaşasalar da, mənfur ermənilərlə olan müharibənin şahidi olmasalar belə onlar üçün erməni həmişə düşmən olaraq qalacaq. Çünki onların önündə ata-babalarının təcrübəsi dayanır. “Dost və düşmən” komponentli frazeologizmlər milli-mədəni özəlliyə malik olur.

Hər iki dildəki “dost” və “düşmən” konseptli frazeologizmlər konkret cəmiyyətin dil mədəniyyəti və dünyagörüşü ilə bağlı olub, eyni zamanda dilçiliyin özü üçün maraqlıdır.

Frazeoloji vahidlərin semantika komponentlərinin daha dərinində gizlənmişdir. Komponentlər öz aralarında o qədər sıx bağlı olur ki, onların sabit mövqedə dayanmalarına şərait yaranır. Komponentlərin sayı isə birləşmənin mənası ilə qəti bağlı deyil. Frazeoloji birləşməyə əlavə olunan komponent yalnız məna çaları yaratmağa xidmət göstərir.

Müasir Azərbaycan və ingilis dillərində tərkibində “*friend, company, enemy, foe; dost, dostluq, yoldaş, yağı*” komponentli sabit birləşmələrə rast gəlinir. Məsələn, *a friend at/in court*-mötəbər; *to be friendly to smth*-bir şeyi bəyənmək, təqdir etmək, müdafiə etmək; *bosom (sworn) friend*-ürək dostu, səmimi dost; *fair weather friend*-vəfasız dost, naxələf dost; *gentleman friend*-dost, kavalər; *a friend of God*-mömin adam; *to friend smb/ in distress*-bir kəse çətin gündə kömək etmək; *to receive smb/ in a friendly manner*-bir kəsi mehribanlıqla qəbul etmək; *to kiss and be friends*-barışmaq; *keep company with someone*-yoldas olmaq; *make friends*-dost olmaq; *part company (with someone)*-dostluğa son vermək; *strike up a friendship*-dostluq qurmaq; *dostluq binasını qoymaq* (yavaş-yavaş dostlaşmaq, dost olmaq), *dost başa baxar, düşmən ayağa*; və s.

Bu kimi ifadələr istər hər iki dilin danışığı üslubunda, istərsə də digər funksional üslublarda aktiv şəkildə işlənir.

Öncə onu qeyd etməyi lazım bilir ki, atalar sözlərinin frazeologiyasının tərkibinə daxil edilib edilməməsi haqqında alimlər arasında həmişə fikri ayrılığı olmuşdur. Dilçilərin bir qismi atalar sözləri və məsəllərin frazeologiyasının tər-

kibində öyrənilməsinin əleyhinə olmuşlar. Bəziləri isə əksinə. Lakin biz böyük bir qisim dilçilərin, frazeologiya ilə məşğul olanların fikirlərinə şərik olaraq atalar sözləri və məsəlləri də frazeoloji vahidlər qismində tədqiqata cəlb etməyin tərəfindəyik. Çünki atalar sözləri və məsəllərdə də frazeologizmlərdə olan sabitlik, ekspressivlik, məcazlıq müşayiət olunur. Ümumiyyətlə, frazeoloji birləşmələrlə atalar sözlərinin arasında sərhəd qoymaq düzgün deyildir. Ona görə də dünya dilçiliyində frazeologiya ilə məşğul olan alimlərin çoxu atalar sözlərini də frazeologiyanın tərkibində öyrənməyi məqsədəuyğun görmüşlər. Frazeoloji lüğətləri nəzərdən keçirərkən bəzi dost və düşmən konseptli atalar sözlərinin də bu lüğətlərdə yer aldığı şahidi olur. Məsələn, *“A friend in need is a friend indeed”*. Bu deyimə eyni ilə hərfi qarşılığı Azərbaycan dilində də işlənir. “Yaxşı dost pis gündə tanınır”. İngilisdilli mətnlərdə bu deyim aktiv şəkildə işlənməkdədir. Məsələn, *A friend in need is a friend indeed sounds silly until you need someone very badly*. (Spears R.A. Kirkpatrick B., 2003, s.7) *düşmən bağı çatladan*; *düşmən çəpəri* (gələcəkdə ailə ocağını, nəslə qoruyacaq övlad, oğlan uşağı haqqında deyilən ifadə), *düşmən dəyirmanına su tökmək* (düşmənin mövqeyini gizli və ya açıq şəkildə müdafiə etmək); *düşmən gözü çıxardan/ düşmən bağı çatladan* (bədniyyətli adamların paxıllığına səbəb olan), *düşmən gözü ilə baxmaq* (bir şeyi qiymətləndirərkən həddindən artıq tələbkər olmaq), *düşmən kəsilmək* (qənim olmaq, zülmkar, əzəzil olmaq) və s.

Bəzən ingilis dilindəki dost/düşmən konseptli frazeologizmlərin tərkibində *dost*, *düşmən*, *yoldaş*, *friend*, *enemy*, *foe* leksik vahidlərinə rast gəlməsək də ümumilikdə frazeologizmin özü dost və düşmən konseptlərini ifadə edir. Məsələn, ingilis dilində “dost” konseptini ifadə edən, lakin tərkibində “dost” leksik vahidi işlənməyən sabit ifadələr: *pal around* (with someone); *run around with someone* (go around with someone olmaq); *hit it off* (with someone); *hall-fellow-well-met*; *drop someone*; *turn against someone or something*; *no love lost* (between someone and someone else); *on speaking terms* (with someone); *pick someone or somet-*

hing və s. *aralarından su keçməmək*, *görməyə gözü olmamaq*, *özgə dəyirmanına su tökmək*, *kölgəsini qılıclamaq*, *iti görüm*, *qurdu görüm onu görməyim* (bir kəsdən zəhləsi getmək mənasında). Bu frazeologizmlərdə “dost və düşmən” leksik vahidi işlənməsə də əslində bu ifadələrin hamısı dostluq və düşmənçilik konseptini ifadə edir və etimologiyalarında dostluq, yoldaşlıq, və yaxud düşmənçilik konseptləri daşır. Bir ifadəyə nəzər salaq. “Qurd quzu ilə otlamaq” sabit ifadəsinin etimoloji təhlilində “dostluq” konsepti yer almışdır. “Qədim yəhudilərin müqəddəs kitabı Tövratda göstərilirdi ki, bir zaman dünyaya ədalətli bir şah gələcək, yer üzündən bütün zülmətlərin kökünü kəsəcək, qurd quzu ilə otlamağa başlayacaqdır” (Adilov M., 2019, s.380). Dost konseptinin mühafizə olduğu digər bir sabit ifadə isə “birlikdə bir pud duz yemək” frazeologizmidir. Bu sabit birləşmə bir şəxsi uzun müddət tanımaq, öyrənmək, dostluq etmək anlamlarını ifadə edir. Qədim dövrlərdə duz çox qiymətli bir nemət hesab olunurdu. M.Adilov bildirir ki, vaxtilə Roma və təndaşları arasında duz bir dostluq rəmzi hesab edilirdi. Bir sıra ölkələrdə duz (duz-çörək) müqəddəs sayılırdı. Qədim yəhudilərdə və ərəblərdə də duz dostluq rəmzi olmuşdur. Azərbaycanlılar arasında da duz-çörək həmişə müqəddəs sayılmış, bir kəslə bir dəfə kəsilən duz-çörəyin illərlə xəteri olması qeyd olunmuşdur. Azərbaycan dilinin frazeoloji fondunda “dost” konseptini ən bariz şəkildə ifadə edən frazeologizmlərdən biri də məhz bu ifadədir.

Nəticə: İngilis və Azərbaycan dillərindəki frazeologizmlərdə xalqın həyat tərzini, adət-ənənələrinin izləri, sevinci və kədəri, məhəbbət və nifrəti, düzlüyü, qeyri-reallığı yaşayır. Bu dil vahidləri xalqın obrazlı təfəkkürünün, milli ruhunun ictimai-siyasi və fəlsəfi fikrinin sinkretik formasını özündə cəmləşdirir. Dost və düşmən konseptli frazeologizmlər milli ruhlu, milli səciyyəli, sintaktik vahidlər sayılır ki, onların semantikasını dərin, formasını yığcam olur. Bu dil vahidləri xalqların əsrlər boyu yaratdığı tükənməz mənəvi sərəvətdir. Bu sabit ifadələrdə leksik vahidlərin düzülüşündə bir mənə uyarlılığı, səlislik, ahəngdarlıq və ifadəlilik mövcud olur.

ƏDƏBİYYAT

1. Adilov M., Verdiyeva Z., Ağayeva F. Dilçilik problemləri // Dil və davranış. Bakı: Elm, 2019, 402 s.
2. Adilov M. Seçilmiş əsərlər, IV c. Bakı: 2019, 432 s.
3. Ağayeva R. Frazeologizmlərin formalaşmasında ekstralinqvistik amillərin rolu. Fil. ü. fəl. dok. diss. Avtoreferatı. Bakı: 2016, 24 s.
4. Babaşova G. Azərbaycan dilində predikativ quruluşlu frazeoloji vahidlər. Fəl. dok. Diss.. Bakı: 2016, 137 s.
5. Əliyeva Z. Dilçilikdə konsept nəzəriyyəsi. / “Ağamusa Axundov və Azərbaycan filologiyası” beynəlxalq elmi konfransın materialları, Bakı, 2017, s. 151-156.
6. Spears R. A. Kirkpatrick B. İngiliscə deyimlər sözlüğü. Bursa, Alfa kitab evi, 2003, 649 s.
7. Veysəlli F.Y. Koqnitiv dilçilik: əsas anlayışlar və perspektivləri. Bakı: Mütərcim, 2015, 119 s.
8. Vəliyeva N.Ç. Azərbaycanca-İngiliscə-rusca frazeoloji lüğət. 2 cildə. II cild. Bakı: Azərənəşr, 2010, 610 s.
9. Волченко, Л. Б. Добро и зло как этические категории. Текст. / Л. Б. Волченко. Москва: 1975, 345 с.
10. Середина О.Е. Тендерные отношения в английских фразеологизмах // Сб. ст. Studia Lingüistica. Вып. 9. Когнитивно-прагматические и художественные функции языка. СПб.: Тригон, 2000, с. 84-89.
11. Фелицина В. П., Прохоров Ю. Е. Русские пословицы поговорки и крылатые выражения. М.1988, 269 с.

Efsane BAHSHELİYEVA

OVERVIEW OF FRASEOLOGISM WITH THE CONCEPT “FRIEND” AND “ENEMY” IN ENGLISH AND AZERBAIJANI LANGUAGES

SUMMARY

The linguistic picture of the world is reflected in the concepts. Concepts actually create the cognitive basis of the people's mentality. Every idea of the linguistic landscape of the world must be based on the lexical-semantic system of the national language. The knowledge and information of the English and Azerbaijani peoples about the concepts of "friend" and "enemy" are reflected in their languages. If there are no expressions that reflect the concept of "friend and foe" in the language, then there is no knowledge about it. Language is a living connection between the world and language carriers. In reality, the way we perceive our surroundings is reflected in our language. The world we hear and understand is reflected in our thinking, consciousness and verbalized in our language.

Even if we take a very superficial look at the phraseology of each language, we see that it is a real protector of important events in the history of the people. Phraseology is a phenomenon that expresses a system of concepts. That is why, like all concepts, the concepts of "friend and foe" were first verbalized in phraseological combinations.

Key words: *phraseology, concept, friend, foe, semantics.*

Ефсане БАХШАЛИЕВА

КОНЦЕПЦИЯ “ДРУГ” И “ВРАГ” В АНГЛИЙСКОМ И АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ ЯЗЫКАХ ОБЩИЙ ОБЗОР ФРАЗЕОЛОГИИ

РЕЗЮМЕ

Языковое представление мира отражается в концепциях. Фактически концепции создают когнитивную основу менталитета людей. Каждое представление о языковом виде мира должно базироваться на лексико-семантической системе национального языка. Знания и информация о взглядах понятий “друг” и “враг” английского и азербайджанского народов отражены в их языках. Если в языке нет таких выражений, концепций, как “друг” и “враг”, значит, об этом нет и знания. Язык-это живая связь между миром и носителями языка. На самом деле то, как мы воспринимаем окружающую среду, соответственно, то же самое отражается в нашем языке. Мир, который мы чувствуем и воспринимаем, отражается в нашем мышлении и выражается на нашем языке.

Даже, если мы очень поверхностно посмотрим на фразеологию каждого языка, мы увидим, что она является настоящим хранителем важных событий в истории народа.

Фразеология-феномен, который выражает систему понятий. Именно поэтому, как и все концепции, понятия “друг” и “враг” с самого начала выражались во фразеологических сочетаниях.

Ключевые слова: *фразеология концепции, друг, враг, с емантика.*